

Verhoef, P., Leeuwen, J. M. van, Leeuw, P. W. de, *'Strenge wetenschappelijkheid en praktische zijn'. Een eeuw Nederlands centraal veterinair instituut 1904-2004* (Rotterdam: Erasmus Publishing, 2005, 416 blz., €79,50, ISBN 90 5235 170 8).

In 2001 haalden infectieziekten met grote regelmaat de voorpagina's van de dagbladen. Het jaar daarvoor was duidelijk geworden dat de gekke-koeienziekte (BSE) een reëel gezondheidsprobleem betekende. De Nederlandse overheid bepaalde dat alle geslachte runderen op BSE getest moesten worden alvorens het vlees de voedselketen in mocht. In het voorjaar van 2001 brak alhier mond- en klauwzeer uit: 26 besmette bedrijven leidden tot het afmaken en vernietigen van 260.000 evenhoevige dieren. Na de aanslag op het WTC in New York werden poederbrieven verstuurd waarbij de vrees bestond dat ze voor de mens dodelijke miltvuurbacillen zouden kunnen bevatten. In totaal moesten negenhonderd monsters onderzocht worden. In al deze gevallen vormde 'Lelystad' het laboratorium waar dergelijke onderzoeken werden verricht. CDI-DLO, ID-Lelystad, CIDC-Lelystad waren de cryptische acronymen waarmee het publiek vertrouwd raakte. In *Een Eeuw Nederlands Centraal Veterinair Instituut 1904-2004* wordt de geschiedenis beschreven van de laboratoria in Lelystad en de voorlopers ervan in Rotterdam en Amsterdam.

Het boek valt uiteen in twee delen. Het eerste deel is een institutionele geschiedenis geschreven door Peter Verhoef. Het tweede deel bestaat uit negenentwintig capita selecta over specifieke dierziekten en de bijdragen die door medewerkers van de 'Lelystad'-laboratoria en haar voorlopers aan dierenziektenbestrijding — en bevordering van het dierenwelzijn — werden geleverd.

Na een inleiding over de veterinaire geneeskunde bespreekt Verhoef in twee hoofdstukken de oprichting in 1904 van de Rijksseruminrichting (RSI) in het centrum van Rotterdam met dr. Jan Poels als initiator en motor. Door het RSI werden onder meer met paarden therapeutische sera en entstoffen bereid; runderen en varkens voor serumproductie moesten buiten de stad gehouden worden. In oktober 1931 werd in de polder Oud-Mathenese te Rotterdam nieuwbouw van het RSI geïnaugureerd; kantoor, laboratoria en stallen waren nu bij elkaar gebracht. De organisatie was hoofdzakelijk dierziekte-georiënteerd met laboratoria voor tuberculose, pluimveeziekten, bijenziekte, etcetera.

De tweede voorloper van 'Lelystad' was het in 1930 officieus opgerichte Staatsveeartsenijkundig Onderzoekingsinstituut (SVOI) met H. S. Frenkel als eerste directeur en ondergebracht bij het RSI. De aanleiding tot oprichting van het SVOI was het mond- en klauwzeer(MKZ)-onderzoek dat vanwege de besmettelijkheid van de ziekte op een afgelegen lokatie verricht diende te worden. Frenkel had hiervoor de marinewerf op Katteburg in Amsterdam op het oog; de MKZ-uitbraak in 1937-1939 maakte dat hij zijn zin kreeg. In hoofdstuk 4 beschrijft Verhoef de uitbouw van het SVOI en het succes van Frenkel om MKZ-vaccin in weefselkweek te bereiden. Hiermee werd het mogelijk om MKZ-vaccin op industriële schaal te produceren.

In hoofdstuk 5 verhaalt Verhoef over de moeizame wijze waarop de RSI in Rotterdam en het SVOI in Amsterdam toenadering tot elkaar zochten. Onder de paraplu van een nieuwe Stichting voor Diergeneeskundig Onderzoek (SDO) werd geprobeerd RSI en SVOI in één Centraal Diergeneeskundig Instituut (CDI) onder te

brenge. L. Hoedemaker werd directeur van het CDI en hield, blijkbaar om geen van beide instituten te bevoordelen, kantoor in Den Haag. Hoedemaker had de opdracht beide voorvaders te integreren waarvoor bij Lelystad in de polder Oostelijk Flevoland ruimte werd gecreëerd. Virusziekten vormden zo'n gevaar voor de landbouw — en de vorderingen van de moleculaire biologie hielden vele beloftes in — dat voorrang werd gegeven aan een virologielaboratorium. Het lab kreeg een 'high containment'-gedeelte met de MKZ-vaccinabriek. Al eerder was in de polder de afdeling parasitologie gereedgekomen. In het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw kwam het hoofdgebouw aan de Edelhertweg in Lelystad gereed. Het complex had moderne stallen alsmede geavanceerde technieken van luchtbehandeling en verwerking van mogelijk gevaarlijke mest. Verhoef sluit het hoofdstuk over het CDI over de periode 1959-1993 af met een lezenswaardige beschrijving van de werkzaamheden van het instituut, waarbij hij opmerkt dat het instituut was georganiseerd volgens wetenschappelijke disciplines en niet naar gastheerorganismen zoals runderen, varkens, pluimvee, etcetera.

In hoofdstuk 6 worden schematisch de diverse reorganisaties geschetst die het CDI in de jaren negentig onderging: de fusie met drie zoötechnische onderzoeksinstituten van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) en vervolgens de integratie van het CDI met Wageningen Universiteit en Researchcentrum.

Zoals gezegd bestaat het tweede deel van het boek (180 blz.) uit bijdragen van (oud-)Lelystad-medewerkers. Deze bijdragen hebben wat meer het karakter van een klassiek gedenkboek, namelijk het uitvergroten van meer recente belangwekkende resultaten en doorbraken van het werk van vele toegewijde onderzoekers. De bijdragen over serawinning, tuberculine en MKZ-vaccin gaan echter terug tot op de eerste jaren van het RSI en SVOI. De 29 essays zijn bewust apolitek gehouden in de zin dat maatschappelijke discussies over dierenwelzijn en de industriële beoefening nauwelijks worden aangeroerd. Het economisch belang van veterinair onderzoek spreekt wel duidelijk uit de cijfers. In de twintigste eeuw braken met grote regelmaat MKZ-epizoötieën uit die tienduizenden landbouwbedrijven in Nederland troffen. Dat economie, politiek en wetenschap nauw zijn verweven blijkt wel uit de gevolgen van het Europese nonvaccinatiebeleid voor bijvoorbeeld mond- en klauwzeervirus. MKZ-vaccin vormde een belangrijke bron van inkomsten voor Lelystad welke bron door deze politieke beslissing wegviel. Terwijl MKZ in Nederland na het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw nauwelijks meer voorkwam waren vanwege het nonvaccinatiebeleid de gevolgen van die éne uitbraak in 2001 catastrofaal.

Ondanks het feit dat de politiek-economische context van landbouw en veeteelt grotendeels ontbreekt is met dit boek een belangrijk stuk van het diergeneeskundig onderzoek in Nederland vastgelegd. Dat is de verdienste van de auteurs maar ook van de diverse instituten en organisaties zelf. Het boek is namelijk gelardeerd met tal van foto's, verhalen en grafieken die ervan getuigen dat de instituten het belangrijk vonden hun geschiedenis vast te leggen en te bewaren. Fusies en reorganisaties leiden er maar al te vaak toe dat archiefmateriaal verloren gaat. Hier lijkt dat niet het geval geweest te zijn ofschoon veel foto's uit privéverzamelingen komen (hetgeen het belang van het schrijven van het boek alleen maar versterkt).

Peter Verhoef combineerde drie taken: het schrijven van het eerste deel, het redigeren van het hele boek en, tenslotte, het verzorgen van de boekproductie als uitgever. Met de opdracht een *gedenkeboek* te schrijven waarin de triomfen nu eenmaal

voorop zullen staan, lijkt dat een risicovolle mix van functies. Mogelijk heeft het ertoe geleid dat het wel een erg lijvig boek is geworden. Een gedeelte van de capita selecta had in het eerste deel geïntegreerd kunnen worden; anderzijds zijn dat juist de meer aantrekkelijke stukken uit deel II.

Samengevat, het boek heeft qua uiterlijk veel weg van een koffietafelboek maar al lezende zal men door het verhaal gegrepen worden. Alleen al de zeer uitgebreide toelichtingen bij de foto's, alsmede de heldere kaderteksten, maken het waard kennis te nemen van de geschiedenis van 'Lelystad' en haar voorvaderen.

Ton van Helvoort

Vuijsje, I., *Tegen beter weten in. Zelfbedrog en ontkenning in de Nederlandse geschiedschrijving over de jodenvervolging* (Amsterdam, Antwerpen: Augustus, 2006, 237 blz., €18,90, ISBN 90 457 0066 2).

It was only a matter of time before someone decided to re-examine the question of ‘what did they know and when did they know it’ in relation to contemporary Dutch awareness of the persecution, and specifically the annihilation of the Jews deported to Poland between 1942 and 1944. The long-held and widely accepted view was that knowledge of what happened to Jews deported from Dutch soil was limited, and even where evidence was presented through radio broadcasts or through the clandestine press, it was not believed by the recipients. This view then framed the judgements made about the (lack of) help for the Jews by government officials, community leaders and the Dutch population in general during the occupation. In this book, Vuijsje seeks to overturn that comfortable postwar version of events and suggests that there were many occasions when hard information about what was really happening to those being ‘resettled’ was received and recorded by those in the Netherlands.

Vuijsje’s stated purpose is twofold; putting the record straight and attacking previous accounts, although the latter is given much more attention than the former. His main criticism is reserved for the historians of the *jodenvervolging*, and particularly on the conclusions reached by Louis de Jong in *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* who, he argues, took the line that postwar Dutch society wanted to believe rather than the one that the sources dictated. (209-210) De Jong had spent the war years in London as a journalist, but Vuijsje is also critical of two other Jewish authors, the lawyer Abel Herzberg and the professional historian Jacques Presser, for downplaying the true knowledge that the Dutch had about the ultimate fate of the Jews in Poland. These charges are serious enough, but the book goes further by insinuating that all three were not just guilty of reflecting an acceptable version of events, but that as historians and chroniclers they knowingly omitted or manipulated sources that suggested a wider knowledge of the death camps. The book also examines the behaviour and statements of the leading members of the Joodse Raad and the Dutch government-in-exile, but these are topics that have been extensively debated elsewhere in the last fifteen years and it is the critique of the historical writing that forms the centre of this text. Vuijsje provides a wealth of examples to bolster his conclusions and at first glance the case seems unanswerable. However, a closer examination of the arguments, and of the assumptions made by the author, do suggest that one needs to approach the conclusions with care, especially with a subject that is beset by so many problems of euphemistic usage.

One central element of the book is the vexed question of what the population at large could have known about the persecution of the Jews. The fact that the penetration of radio broadcasts and illegal newspapers to the Dutch population is, itself, a matter of debate makes any additional speculation on awareness about the precise fate of the Jews fraught with difficulty. With very few contemporary measures of public knowledge and public opinion in the wartime Netherlands, it will never be possible to reconstruct a picture of what was known and by whom. Certainly the de Jong version — of limited knowledge and no certainties — fitted the desired image for